

1. סנהדרין דף צו:

אמר עולא: עמון ומואב שיבכי בישי דירושלם הוו, כיון דשמעינהו לנביאי דקא מיתנבאי לחורבנא דירושלם, שלחו לנבוכדנצר: פוק ותא. אמר: מסתפינא דלא ליעבדו לי כדעבדו בקמאי. שלחו ליה: (משלי ז') כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק...

שלח להו: אי אתינא - לית לי דוכתא דיתיבנא ביה. - שלחו ליה: קברות שלהם מעולין מפלטירין שלך, דכתיב (ירמיהו ח') בעת ההיא נאם ה' יוציא את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו ואת עצמות הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת עצמות יושבי ירושלים מקבריהם ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם.

רש"י

לית לי דוכתא - לא יהיה לי מקום סביב לירושלים שנוכל אני וחייילי לישב במקום מכוסה מפני הגשמים. קבריהם של ישראל - מערות שלהן סביב לירושלים, ובהן אתה וחילותיך יכולין לישב. ויליחו את עלמות מלכי יהודה - שעתידים להשליך מן הקברים העצמות שבקברים שנאמר בעת ההיא וגו'.

2. אברבנאל

(א) ולא לבד תהיה ההריגה והרעה הזאת בעם הארץ אבל גם עצמות מלכי יהודה ועצמות שרי יהודה ועצמות הכהנים והנביאים וכל יושבי ירושלים יוציאו מקבריהם: (ב) ושטחום ויגלו אותם לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום ואשר עבדום באופן שלא יאספו ולא יקברו אבל יהיו לדומן שהוא הזבל על פני האדמה ובזה ישתוו אותם שהיו מתים וקבורים מימים רבים עם ההרוגים בעת הצרה ההיא רוצה לומר שאלו ואלו לא ינתנו לקבורה:

3. ספרי במדבר פסקא קיב

ר' נתן אומר סימן טוב הוא לאדם שנפרעים ממנו לאחר מיתתו מת לא נספד ולא נקבר אכלתו חיה או שירדו עליו גשמים הרי זה סימן טוב שנפרעים ממנו לאחר מיתתו ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר שנא' בעת ההיא נאם ה' יוציא את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו ושטחום לשמש ולירח (ירמיהו ח ב).

4. יבמות דף סג:

קא מחטטי שכבי - מפני ששמחים ביום אידם, שנאמר: (שמואל א' י"ב) והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם, אמר רבה בר שמואל: זו חטוטי שכבי, דאמר מר: בעון חיים - מתים מתחטטין. א"ל רבא לרבה בר מארי, כתיב: (ירמיהו ח') לא יאספו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו, וכתביב: (ירמיהו ח) ונבחר מות מחיים! אמר ליה: נבחר מות לרשעים, שלא יחיו בעולם הזה ויחטאו ויפלו בגיהנם.

רש"י

בכם ובאבותיכם - ואבותם כבר מתו ומה מכה יש בהן [אלא] חטוטי שכבי. וכתביב ונבחר מות מחיים - בתריה דההוא קרא דהואיל ואין ניתנים לקבורה היאך יבחרו החיים למות. א"ל - האי נבחר לא קאמר שיהו הן בוחרין מות מחיים אלא נביא הוא דקאמר להו מוטב להן לרשעים שימותו ממה שיחטאו ויחיו.

5. רד"ק

(ב) אשר אהבום ואת אשר עבדום - וכן אמר על יהויקים כשהתנבא עליו עונשו לא יהיה לו יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה וכן אמר בפושעי ישראל יהיו מושלכים בחוצות ירושלים ורז"ל אמרו בעון חיים מתים נחטטים וסמכו זה בפסוק והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם זה חטוטי שכבי והביאו גם זה הפסוק לא יאספו ולא יקברו והקשו אליו הפסוק הבא אחריו ונבחר מות מחיי' כלומר למה היה נבחר מות מחיים אם המתים נחטטים ואם היה עונש המתים היה להם כפרה וזה ונבחר מות אלא אם הוא עונש החיים ובעון החיים מתים נחטטים למה אמר ונבחר מות מחיים ופירש נבחר מות לרשעים שלא יחיו בעולם הזה ויחטאו ויפלו בגיהנם: לדומן - לזבל יהיו כלומר כי לעולם יהיו על פני האדמה כי לא יקברו ולרוב עמידתם על פני האדמה ירקבו וישבו עפר וזבל:

ונבחר - המתים יהיה ענשם מה שאמר שיהיו נחטטים מקבריהם והחיים והם השאר'י הנשארים שלא יהרגו ויגלו יבחרו בגלותם מות מחיים כי יהיו ביד גוי נבל עבדים לעם אכזרים שלא ירחמו עליהם וטוב מותם מחייהם:

[וראה עוד סנהדרין מז. ושם מו: תוס' ד"ה קבורה. סורוצקין, רנת יצחק ירמיהו עמ' שי']

6. רד"ק

(ד) **ואמרת** - היפלו ולא יקימון טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו מדוע שובבה כלומר למה זה החזיקו כל כך במעשיהם הרעים ומאנו לשוב וכי נפלו בעונש מעשיהם שלא קמו אחר כן כלומר כמה פעמי' נפלו בעונש מעשיהם ואחר כן בשובם קמו וכי סבורים הם שאם ישוּבו הם למוטב לא ישוב האל מחרון אפו עליהם היה שום פעם עד עתה שנפלו ולא קמו אחר כן או אם ישוב ישראל ממעשיו הרעים ולא ישוב האל מחרון אפו זה לא היה אם כן מדוע שובבה וי"ת היפלו ולא יקומון וגומר כבעמוד:

7. סנהדרין דף קה.

(ירמיהו ח') מדוע שובבה העם הזה ירושלים משבה נצחת וגו', אמר רב: תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא. אמר להן נביא לישראל: חזרו בתשובה, אבותיכם שחטאו היכן הם? - אמרו להן: ונביאיכם שלא חטאו, היכן הם? שנאמר (זכריה א') אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו. - אמר להן: (אבותיכם) חזרו והודו, שנאמר (זכריה א') אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים וגו'.

מהרש"א שם

מדוע שובבה העם הזה וגו' תשובה נצחת כו'. אע"פ שהודו אחר כך מקרי תשובה נצחת לפי דעתם ויש לדקדק דלמה הודו כיון שהיה להם תשובה נצחת ויש לפרש לפי שינוי הלשון באבותיכם איה הם ונביאיכם הלעולם יחיו שאין זה לשון כ"י אלא לשון תשובת זכריה הנביא אלא דמתוך תשובתו זאת נראה כשאמר להם איה אבותיכם שחטאו השיבו לו והנביאים שלא חטאו היכן הם ואמר להן דאינו דומה דהנביאים שמתו כדרך כל הארץ ונתנו לקבורה יודעין אנו היכן הם וכי לעולם יחיו אבל אבותיכם שמתו במיתות משונות שלא על מטתן כנאמר בתוכחה ואף במותן לא ידעתן היכן הם וז"ש אח"כ אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים הלא השיגו אבותיכם דהיינו כל פורעניות שנאמרו בתוכחה מפי משה ושאר נביאים מזה תראו שבחטאם מתו לא כמו הנביאים שמתו כדרך כל הארץ וע"ז הודו וישוּבו ואמרו כאשר זמם ה' צבאות לעשות לנו וגו' כן עשה אתנו דהיינו כל הפורענות שנאמרו ע"י הנביאים. ואמר עשה אתנו במקום לנו שאמר בתחלה י"ל ע"ד עמו אנכי בצרה גלו לבבל שכינה עמהם והיינו שהוא לא עשה לנו לבד כאשר זמם אבל מרחמיו שהוא עשה אתנו והוא עמנו בצרה:

בן יהוידע שם

שם תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא. הקשו מהרש"א והרי"ף ז"ל הא קאמר שחזרו והודו, ואיך קרי לתשובתם תשובה נצחת. ונ"ל בס"ד כי ישראל לא הבינו דברי הנביא בתחלה על אמיתותם, ולפי הכנתם בדבריו השיבו לו תשובה נצחת, שהבינו דברי הנביא דקאמר להו אבותיכם שחטאו היכן הם, כלומר אינם חיים וקיימים בעולם הזה, דהא מתו ונפטרו מעולם הזה, כי לא לעולם חסון, והשיבו לו תשובה נצחת דגם נביאים שלא חטאו אינם חיים וקיימים בעולם הזה, דהא מתו ונפטרו מעולם הזה, ואח"כ פירש הנביא דבריו ואמר להם כונתי לאמר אבותיכם אע"פ שחטאו לא עמדו במרדם ולא מתו במרדם אלא בחיי חיותם חזרו והודו שהצדיקו עליהם את הדין, ואיך אתם עודכם עומדים במרדכם ותביטו ותראו כי אבותיכם עומדים עתה בתשובה וכן תעשו אתם כמותם. ומה שאמרו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה, צ"ל למה נקטי תרי דמיונות לעבד ואשה וסגי בחד, ונראה דנקטי עבד כנגד הגוף ואשה כנגד הנשמה, שכונתם לפטור את שניהם מן הדין:

8. מלבי"ם

(1) הקשבתי - השם אומר, אני הקשבתי - דברי תשובתם ואשמע - ואבין כי לא כן ידברו - הוידו שמתודים בעת התשובה אינה כראוי ונכון, אין איש נחם על רעתו לאמר מה עשיתי - ר"ל כי בבוא עליהם פורעניות אז הם שבים מדרכם, אבל אין מתחרטים על רוע מעשיהם מצד עצמם, עד שיתודה על מעשיו הרעים מצד עצמם, רק מתחרטים ומתאוננים על הנזק שהגיע להם ע"י מעשיהם, כגנב שנתפס במחתרת ואינו מתחרט על מה שגנב רק ע"מ שנמצא, ולכן כלה שב במרוצתם כסוס שוטף במלחמה - הם דומים לסוס שבעת יפגע את האויב במלחמה וירוץ לאחור עקר תכלית מרוצתו לאחור הוא כדי שיוכל לחזור וליפול על האויב בכח יותר נמרץ, כן מה ששבים מן עונותיהם אינו על מנת שלא לשוב ושלא לעשותם עוד רק על מנת שישובו לעשותם שנית ביתר שאת עת ינוח להם מצרותיהם:

9. רד"ק ירמיהו פרק ח

(ז) **גם חסידה** - אפילו העופות שאין להם שכל בכח הדמיון שיש להם יש להם ידיעה להתרחק מן הנזק ולהתקרב אל הטוב ושומרים מנהגם ומה שגדלו עליו ועמי שיש להם שכל לא ידעו את משפט ה' שהיה להם לדעת מן השכל גם לשמרו לפי מה שהנהיגו אותם מורי התורה ומה שנחלו בו מן אבותם דור אחר דור ואמר להם ירמיהו זה כדרך שאמר ישעיהו ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ועוד זכר חסידה וזכר בשמים לפי שהיא מקננת בישוב במגדלים הגבוהים ומדבר בעצים הגבוהים כמו שאמר חסידה ברושים ביתה לפיכך אמר בשמים שהוא גובה האויר כמו שאמר גדולות ובצורות בשמים דרך נשר בשמים והחסידה מנהגה לשכון בימי הקור והחורף במקום אחד ובימי הקיץ והחום במקום אחר וזהו מועדים שאמר ולא תשנה מנהגה ועמי משנים משפט ה' שידעוהו בשכל אם ירצו וגדלו עליו אבותיהם והם ואינם רוצים להחזיק בו:

ותור וסיס ועגור - גם כן שמרו את עת באנה במקום אחד בזמן ידוע ובזמן אחר במקום ידוע הכל לפי השתנות התקופות והזמנים ושומרות חקן ומנהגן ולא ישנוהו ולא כן עמי, חסידה פירשו רז"ל זו דיה לבנה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה כלומר במזונות שמחלקה להם וי"מ שהיא שקורין לה ציגוניא:

ותור - ידוע:

וסוס - כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד וכן נמצא כתוב בוי"ד וקרי בוי"ו כסיס עגור כן אצפצף ות"י וכורכיא ובדברי רבותינו ז"ל קם ריש לקיש צוח כי כרוכיא ופי' רש"י ז"ל גרוא"ה בלע"ז:

ועגור - תרגם יונתן וסנוניתא ובדברי רבותינו ז"ל אימת סנונית על הנשר ופי' רבינו האי קטא"ף בערבי והוא הדרור שקורין בלע"ז רונדינ"א וי"מ הוא העוף המצפצף מלות מעטות כלשון בני אדם כשמלמדן אותו גי"ט בלע"ז:

10. רד"ק ירמיהו פרק ח

(ח) **איכה תאמרו חכמים אנהו** - בחכמות החיצונות ועוד תורת ה' אתנו כלומר אצלנו היא כתובה: **אכן לשקר עשה עט** - אם תורת ה' אתכם מה תועיל אם לא תקיימו אותה מי שעשה הקולמוס לכתוב אותה לחנם עשה אותה וכן שקר סופרים הסופרים כתבו אותה לחנם כי אחרי שאין אתם מקיימין אותה הרי היא כאילו אינה כתובה לשקר לחנם כמו אך לשקר שמרתי: **(ט) הובישו** - כי שקר עשו כשיראו שלא תועיל להם חכמתה אז בכח יהיה להם בשת פנים ויראו כי אם התעסקו בתורה וקיימו אותה היתה מועילה להם להצילם מהרעות הבאות עליהם ואחר שבדבר ה' מאסו ולא רצו ללמוד התורה ולעשותה מה חכמה להם לא תועיל החכמה מבלי התורה וחכמת סמוך למלת מה כלומר מה מועיל ממה שיש להם חכמה אם אין להם התורה:

11. אברבנאל

(ט) ...ובעבור שחרפו וגדפו את תורת ה' שהיתה ירושה לקהלת יעקב: **(י)** לכן יהיה ענשם מדה כנגד מדה שיתן את נשיהם לאחרים ושוותיהם לאחרים היורשים אותם כי כמו שהם התורה שהיא ככלה מקודשת להקדוש ברוך הוא הרחיקום ממנו באמרם שאינה אלקית ושנעשית לשקר גם נשיהם ושוותיהם יהיו לאחרים מרוחקים מהם, כי הנה לא לבד נלכדו בפשע הזה קצת מהעם אבל מקטון ועד גדול כולו בוצע בצע והיא המדה המביאה לגנוב ורצוח ונאוף ומנביא ועד כהן כולו עושה שקר כלומר שהיו מנבאים שקרים והכהן היה מחזיק בידם:

12. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף לא עמוד ב

בתשעה באב גופיה מאי מפטרינן? אמר רב: (ישעיהו א') איכה היתה לזונה, מקרא מאי? תניא. אחרים אומרים: (ויקרא כ"ו) ואם לא תשמעו לי, רבי נתן בר יוסף אומר: (במדבר י"ד) עד אנה ינאצני העם הזה, ויש אומרים: (במדבר י"ד) עד מתי לעדה הרעה הזאת. אמר אביי: האידינא נהוג עלמא למיקרי (דברים ד') כי תוליד בנים, ומפטרינן (ירמיהו ח') אסף אסיפם.

13. יונתן בן עוזיאל

(י"ג) ...על דיהבית להון אוריתי מסיני ועברו עלה.

14. יונתן בן עוזיאל

(ט"ז) עד די פלחו לעגלא דבדן מלך במשריתיה יסק עליהון ויגלי יתהון מקל פסיעות גברוהי יזועון כל יתבי ארעא ייתון ויבזון ארעא ומלואה קרויא ודיתיבין בהון: